

C. FREINET, POTSER EL MILLOR PEDAGOG DEL SEGLE XX

Martí Teixidó i Planas

1. EXPLICACIÓ DE MOTIUS

No és amb motiu de cap aniversari que escrivim aquesta contribució al pensament pedagògic. Era ara fa cinc anys, el 1996, el centenari del naixement del mestre i pedagog Célestin Freinet. No hi va haver desplegament d'actes acadèmics o commemoratius.¹ No hi va haver desplegaments especials que volguessin reobrir el tema de la pedagogia Freinet a les revistes d'educació.

Doncs per què, per quin motiu, s'ha de parlar ara de Freinet si avui els temes que ens ocupen són uns altres: el currículum escolar, les competències bàsiques, les habilitats socials, l'educació emocional, l'autonomia dels centres, l'avaluació dels aprenentatges... A Catalunya, el mateix Departament d'Ensenyament ha impulsat una Conferència Nacional d'Educació 2000-2002² per debatre sobre el sistema educatiu català; la temàtica ha estat àmplia, extensa i no entrava directament en pedagogia potser perquè ja es donava per descomptat. Seria com voler resoldre els problemes de salut i avaluar el funcionament sanitari dels hospitals sense tenir en compte la medicina i els coneixements consolidats que aporta. És difícil que es pugui fer un edifici tan gran i ambiciós com el sistema

1. A la Universitat Autònoma de Barcelona no va passar per alt gràcies a la iniciativa del mestre i professor Enric Vilaplana, que durant més de vint anys va practicar les tècniques Freinet de l'Escola Moderna i, convençut del valor d'aquesta pedagogia, la dona a conèixer als estudiants. El pedagog de l'Escola Moderna va ésser presentat a estudiants i professors de la Facultat de Ciències de l'Educació (magisteri, educació social, psicopedagogia i pedagogia) en la lliçó inaugural del curs per José A. González Monteagudo, mestre i professor de la Universitat de Sevilla.

2. Conferència Nacional d'Educació 2000-2002. *Debat sobre el sistema educatiu català. Conclusions i propostes*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2002.

educatiu català sense garantir una pedagogia sòlida, científicament comprovada i explicada en cada context d'aplicació. La «Secció III: Atenció a la diversitat» és la que més es va atansar a la necessitat de la intervenció pedagògica; si més no, els punts febles posen de manifest la falta d'intervenció pedagògica professional, consistent. Totes les coordinacions de professionals, tots els suports humans i de recursos, totes les reformes del currículum són complementàries, no supleixen la falta de pedagogia consistent i la seguretat del professional que sap explicar els resultats assolits pels seus alumnes i prendre decisions adequades que en un percentatge alt es demostrin eficaces.

Les nostres escoles i instituts (dir *centres* ja és una vaguetat administrativa) han creat moltes superestructures sense garantir la competència docent. Aquesta s'evidencia en la conducta didàctica terminal que el professor Fernández Huerta³ estructura en cinc graus de consolidació: docent que imita sense verificar, docent que realitza comparant resultats, docent que instrumenta tècnicament mirant de resoldre necessitats, docent que estructura amb fonament teòric i verifica i docent investigador amb un marc teòric sòlid.

L'observació habitual de classes, mestres i professors em fa pensar que la major part de docents imiten allò que han vist o els han explicat si no es limiten encara a imitar els models docents que ells van rebre quan eren alumnes. Molt pocs estan en nivells mitjans de realitzadors hàbils, tècnics instrumentadors i tecnòlegs estructuradors. En canvi, hi ha molts —o molts aspiren a ser— investigadors didàctics, particularment aquells que ja no són a l'escola o a l'institut dia a dia.

Ha estat en activitats d'assessorament i en converses pedagògiques entre els col·legues de la Societat Catalana de Pedagogia que, cercant alternatives, no hem pogut evitar de fer referència a Freinet, no hem pogut passar per alt que aquest mestre ja havia donat resposta pràctica amb fonament teòric sòlid a les necessitats de l'educació de la societat dels mitjans moderns de producció. D'altra banda, en una contribució anterior ja havíem fet referència al fet que no podíem passar per alt la pedagogia del mestre Freinet⁴ i concloíem assenyalant un camí: «El repte és prou clar: hem de repensar el model d'escola i per això cal construir un nou model de mestre i professor capaç d'organitzar les situacions d'aprenentatge en una societat de comunicació de masses i de consum que captin l'interès dels alumnes i els suscitin la necessitat de participar i d'influir en la vida

3. Vegeu José FERNÁNDEZ HUERTA, «Didáctica. Conducta didáctica terminal», a *Diccionario de ciencias de la educación*, Madrid, Diagonal i Santillana, 1983.

4. Martí TEIXIDÓ, «Pedagogia de la comunicació de masses», a *Repensar la pedagogia, avui*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Eumo, 2001.

pública.» Aquest camí pot semblar nou, però no ho és pas; ha estat obert i frescat per Freinet. Potser ens cal eixamplar-lo, atès que tenim màquines i tecnologia de la informació més potents que poden amplificar les nostres iniciatives pedagògiques, produccions i recursos a desdir que podem convertir en pedagògics i una munió d'estímuls de consum de massa que podem orientar en direcció als usos culturals personalitzats.

2. LA PEDAGOGIA FREINET

La pedagogia del mestre Freinet és la pedagogia que incorpora a l'escola els recursos i les tècniques disponibles en la societat moderna. És sempre una renovació de la pedagogia a partir de l'anàlisi de la societat, atès que a l'escola s'ha d'aprendre la cultura i les formes de treball de la societat on es viu. Així, es parteix de principis sòlids, universals, coneguts per la ciència, però es concreta en tècniques possibles amb la disponibilitat de determinats recursos segons el context on viuen els alumnes. Això ja ens anticipa que si Freinet desenvolupava la seva acció docent en un context rural, els mateixos principis i pràctiques tindran una concreció diferent en un context urbà, o en un context diversificat per la procedència ètnica i cultural dels alumnes.

Ressenyem de manera directa les tècniques i propostes pedagògiques de Freinet i tot el moviment al redós de l'Institut Cooperatiu de l'Escola Moderna i la Federació Internacional de Moviments de l'Escola Moderna. Alhora ja esbossem una lectura actualitzada amb els mitjans i les necessitats d'avui.

El *text lliure*, text creatiu, fruit de les vivències i fet en temps i lloc lliurement decidits, és la resposta al rígid exercici de composició escrita tan important a l'escola francesa. El text lliure incorporava expressions i maneres de dir analitzades i escrites a classe i per tant no era un acte espontani. No podem en aquest cas pensar en el text lliure tal com es va desenvolupar en moltes de les nostres escoles en els anys setanta o vuitanta, on no hi havia aquella tradició exigent en l'expressió escrita. El text lliure sense una activitat prèvia de llenguatge molt acurat pot esdevenir una pèrdua de temps i de fet un acte sense interès per a l'alumne. Avui hauríem de convidar els infants de sis anys a escriure en una d'aquestes llibretetes boniques que els regalen les àvies, als minyons de deu a dur un petit bloc de butxaca de notes de camp per recollir observacions que donarien contingut als seus textos setmanals.

El *llibre de la vida* és aquell recull de textos i il·lustracions fets a partir de l'observació de les sortides al camp conduïdes pel mestre. Es basa en els passos formals de Decroly: observació, associació i expressió. L'expressió és

estimulada a partir de l'observació, és enriquida a partir de la intervenció del mestre i queda compromesa per participar en una activitat cooperativa de tots que serà motiu de satisfacció. No hi pot faltar la part de ningú. Si alguns no aporten textos tan reeixits poden ésser uns excel·lents il·lustradors. Avui, les possibilitats són immenses amb processadors de textos, imatges inserides, les facilitats de fer còpies i d'establir una edició periòdica regular que canalitza activitats d'aprenentatge habituals i no com una activitat extraescolar o especial de Sant Jordi.

La *impresma escolar* comporta un canvi total en el mètode de lectura i escriptura. Introdueix una motivació quasi màgica en obtenir d'immediat el text imprès, obliga a una atenció analítica lletra per lletra, fomenta el treball cooperatiu i la realització al servei de tota l'escola. Avui és tot molt més senzill que la impremta o la multicòpia amb gelatina. Es perden unes possibilitats però se'n guanyen moltes d'altres. Avui, amb l'ordinador i mida engrandida de la lletra els infants poden escriure tan bon punt llegeixen, amb independència de la maduració grafomotriu. És una qüestió d'opcions; mentre concentrem els ordinadors de manera escolàstica en una aula fem de la informàtica una activitat mítica en comptes de posar un mitjà i unes tècniques al servei de l'expressió, la comunicació i el càlcul, un mitjà al servei de la creativitat de l'alumne.

La *fotografia* i el *cinema* van entrar a l'Escola Moderna durant els anys cinquanta. Avui amb prou feines es fa lectura de la imatge i el llenguatge verboicònic no s'ensenya. Fa anys que qualsevol infant rep una càmera fotogràfica als vuit anys, veu cinema i televisió a desdir, escolta música tothora. Quan arriba a l'escola, tot això que forma part de la seva vida, no troba un aprenentatge dels usos culturals que en pot fer.

La *ràdio* i l'*electròfon* actualment estan a l'abast de tothom. Poques escoles avui ensenyen a escoltar un breu informatiu oral de la ràdio, pura audició de llenguatge sense imatges. Tots els infants tenen accés a enregistraments sonors, la majoria d'adolescents disposen d'un *walkman* que volen dur per lluir la seva música però no ha estat incorporat a la classe d'anglès per individualitzar l'aprenentatge i projectar-lo en breus estones fora del temps escolar.

Les *màquines d'ensenyar* eren caps de cartró (caps de sabates) amb una finestra que contenia uns fulls enrotllats on s'havien seriat problemes o operacions aritmètiques seguint les regles de la instrucció programada amb la seqüència estímulo-resposta. Això permetia el treball autònom de l'alumne mentre el mestre es dedicava a atendre altres alumnes. Avui els programes d'ensenyament instruccional assistit per ordinador podrien i haurien d'estar disponibles a qualsevol escola i a qualsevol hora, a l'aula o a l'espai interaules. Però si el problema de fa uns anys era la falta d'ordinadors, hauríem avançat si en-

tenguéssim que no són les tecnologies de la informació les que canvien l'ensenyament sinó la iniciativa pedagògica que en dissenya l'ús. Ja hauríem pogut avançar disposant en suport paper dels repertoris ben seqüenciats segons dificultat de problemes i operatòria. Els alumnes ja podrien aprendre autònomament, al seu ritme; que la màquina li doni els resultats és interessant però és accessori. Hom ha d'entendre que la tècnica pedagògica és la seqüenciació de l'operatòria i problemes ben programada, no la màquina que ens ho serveix.

El *pla de treball setmanal* de cada alumne comporta la seva definitiva implicació en l'aprenentatge. Pot projectar més o menys i té a l'abast certes eleccions però allò que el compromet és fer ús de la seva llibertat i aprendre. D'altra banda, aquesta tècnica nascuda en una escola de poble quan acollia infants amb problemes socials i orfes refugiats de la Guerra «incivil» espanyola, es completava amb el consell de cooperativa, una forma d'assemblea de l'escola de Decroly, atès que bona part de les activitats de cadascú es feien en equip amb d'altres i en depenia el treball de tots.

La *correspondència escolar*, derivada de la impremta escolar, és possible pels contactes de col·laboració entre mestres renovadors que estableixen una xarxa d'escoles ja a finals dels anys vint. Els textos escrits en una escola tenen un nou i superior valor a una altra escola que els rep. Els infants s'afanyen a llegir, a localitzar a l'atles de geografia, a comparar les reproduccions de plantes i cultius d'una altra comarca amb les de la pròpia. El coneixement assoleix el màxim significat i incrementarà la motivació fascinant per conèixer països que no poden visitar però que podran conèixer a través de llibres o de reportatges cinematogràfics. Avui, coneixem comptats casos de correspondència escolar. Afortunadament, a través d'ONG s'han potenciat iniciatives d'intercanvi entre escoles, tot i que s'ha de fer amb tacte ateses les diferències d'equipament i recursos. Mentre les nostres escoles disposen d'ordinadors i vídeos i poden enviar enregistraments i realitzacions multimèdia amb material imprès i il·lustrat a color, hem vist produccions d'escoles andines d'àrees rurals on no ha arribat l'electricitat, totalment realitzades a mà amb unes sanefes i uns acoloriments, amb una lletra de la millor cal·ligrafia que deixa astorats els nostres alumnes. Ja està bé que es facin conscients que les disponibilitats tecnològiques per si mateixes no poden substituir el treball metòdic, continuat i amb voluntat de perfecció i que si podem completar-lo amb tecnologies de la informació és quan assolim unes realitzacions inesperades i tan brillants com les que ofereix la societat de consum. La diferència és, però, que participant-hi hem fet el nostre aprenentatge.

Els *mètodes naturals* aplicats a la lectura, al càlcul i al dibuix es fonamen-

ten en la possibilitat d'assaig i error que sempre fa l'infant en l'aprenentatge. Tot infant arriba a caminar, tot infant acaba menjant bé amb cullera sense embrutar-se, i és que ningú no li exigeix que ho faci bé des del primer dia. Observem com tots els infants (llevat dels impeditos) caminen, quasi tots els infants parlen al seu temps però quan es tracta de llegir i escriure, activitat especialment tecnificada per l'escola, n'hi ha uns quants que no ho aconsegueixen fàcilment tot i coincidir que tenen bona capacitat personal. Per què llegir i escriure, operar aritmèticament o dibuixar s'han d'aprendre primer amb unes regles? I Freinet, en aquest cas clarament Célestin i Élise, la seva muller també mestra, inicien el mètode natural de lectura invertint el procés que segueix l'escola. L'infant té necessitat de comunicar-se amb els adults i també s'expressa per escrit amb dibuixos i amb el grafisme. L'adult li escriu amb codi lingüístic allò que l'infant ha comunicat com a vivència. I l'infant ho recorda i davant d'aquell dibuix amb l'escrit del mestre, reproduïx la comunicació que amb el temps podrà llegir. Això comença com a assaig i error als dos o tres anys i els nens llegiran als cinc anys. Si fa no fa, com aprendre a parlar, que comença amb sons i guturalitats ben divertits. Si la mare parla al seu fill, ja abans de néixer, amb cadències regulars, aquest infant sent i sentint comença a aprendre a parlar. Si ha començat a escoltar, regularment, si els adults li parlen regularment, parlarà als dos anys. La descoberta dels mètodes naturals no ha estat prou considerada. Es tracta d'estimular el desenvolupament natural, de crear un ambient propici, no d'establir un currículum escolar per al parvulari seqüenciant objectius analítics i anar comprovant amb llistes de control el seu assoliment. Això no aporta gaire res als infants ben dotats i ofega el desenvolupament dels infants inicialment endarrerits per maduració més tardana o perquè procedeixen d'entorns mancats de les necessàries interaccions. Quant al càlcul viu, els mètodes naturals suposen recuperar l'activitat primigènia humana de fer activitats empíriques de recompte i de mesura de magnituds contínues i discontinües per després traduir-les als signes numèrics i a les operacions aritmètiques universalitzants.

La «*Biblioteca de Treball*» i els *fitxers de treball individual*. És coneguda la frontal oposició als llibres de text des dels primers anys vint quan Freinet inicià la seva activitat de mestre i ja el 1932 s'inicià la «*Biblioteca de Treball*», una sèrie de llibrets monogràfics editats com a alternativa al llibre de text. Són publicacions per a la biblioteca de l'escola, a disposició dels alumnes però no perquè els compri cada alumne. En la mateixa línia els mestres de l'Escola Moderna confegeixen tota mena de fitxes d'exercicis de llenguatge, de matemàtiques, d'observació, de lliçons de coses. Són la guia per a l'aprenentatge autònom de l'alumne que podrà pensar per ell mateix sense sentir-se pressionat per la pregunta del mestre o per la impaciència de companys més llestos en la resposta.

Avui tot això ho veiem explotat per les editorials de llibres de text fins al punt que llibres i quaderns de treball es confonen, estan pensats perquè s'hi escrigui i siguin d'un sol ús. Són tot el contrari del que havien projectat els mestres de l'Escola Moderna; són materials que pot aplicar qualsevol que no sigui ni mestre però d'aquests exercicis no en queda res, de sòlid. Avui això ens ha de dur a fer treballar els infants a la biblioteca escolar i a d'altres reduint les llargues explicacions de classe, a incorporar llibres que serviran per després de l'escola: atles, mapes, guies de natura, anuals, enciclopèdies..., i l'accés a tota mena d'informació a través de tesaurus i cercadors telemàtics. I nosaltres després de vuitanta anys encara seguim amb els llibres de text. Els llibres de text són caducs; els alumnes no se'ls acostumen a tornar a mirar un cop acabat el curs quan avui hi ha tants llibres, magníficament editats que servien per a l'aprenentatge escolar i per seguir consultant després de l'escola.

3. PRÀCTICA, TEORIA I DISSENY DE LA INTERVENCIÓ PEDAGÒGICA

La pedagogia del mestre Freinet no és un tractat sistemàtic sinó una elaboració professional de la seva experiència pràctica i del seu estudi atent als corrents pedagògics del segle XX, que podem agrupar en la denominació de *escola activa*, de la qual ell va partir però alhora es va desmarcar. Considerava que es donava una desmesurada importància a l'activitat física i manipuladora i que hi havia una concepció proteccionista de l'infant, atribuïble a l'extracció majoritàriament burgesa de les famílies que tenien els seus fills en escoles actives d'iniciativa privada. La potència de la pedagogia de Freinet rau en el fet que alhora que atén la dimensió pràctica analitzant els resultats i modificant allò que no funciona o incorporant nous recursos que ofereix la realitat, desenvolupa una fonamentació teòrica pròpia en total connexió i entremat amb les aportacions teòriques del seu temps basades en la psicologia i la sociologia. Però això no és tot; és manifest i clar un compromís ètic i polític en una acció capaç de contribuir al bé dels infants i desenvolupar una veritable ciutadania, així com avançar en un progrés social per a tots a través de l'educació que és l'alternativa que podria evitar tornar a situacions de guerra com les que havia viscut. La seva posició pacifista inicial i fins i tot defensora de l'esperanto com a llengua d'igualtat era ben palesa.

Efectivament, el compromís ètic i polític arranca d'haver estat greument ferit al pulmó en la Guerra Francoprussiana, el 1916, quan tenia vint anys. Després de quatre anys de convalescència i amb una mutilació evident, tenia

dret a una pensió vitalícia per invalidesa del setanta per cent, a la qual va renunciar mantenint la seva intenció de ser mestre. Inicialment, va pensar de ser professor de *licée* i també va considerar ser inspector d'escoles, llocs de treball als quals podia accedir atès que tenia estudis de magisteri i estudis universitaris de filosofia. Va fer una opció decidida per l'ensenyament a l'escola primària pública i laica del sistema escolar francès, on calia començar una total renovació, atès que les escoles actives eren fins al moment institucions privades.⁵ I va ser assumint la pròpia limitació de no poder passar-se el dia parlant i amb veu potent a causa de la seva insuficiència respiratòria que va iniciar un sistema organitzatiu de l'aula basat en el treball autònom de l'alumne i no en el verbalisme abusiu del mestre. Aula com a laboratori de pedagogia pràctica, laborar en una aula transformada per la riquesa de recursos materials incorporats, però sortir a observar l'entorn natural i el treball dels pagesos lligant l'aprenentatge a la vida. Això sí, la imaginació es va disparar i van ser més de quaranta anys descobrint nous recursos que situava a l'aula amb intencions pedagògiques precises. Això és ser pedagog: fer dissenys pedagògics d'intervenció, aplicar-los pràcticament, comprovar-ne (avaluació) el funcionament (procés) i els resultats (producte) i introduir correctius per a cada cas o formular els principis que donin la clau per adaptar el disseny pedagògic a diferents circumstàncies i entorns. Però no s'inventa alegrement i amb intuïció espontània. Hi ha d'haver molta formació prèvia, informació i coneixement aprofundit de les experiències més reeixides. La intuïció creativa de Freinet no és un acte aïllat; s'articulava amb la reflexió filosòfica, psicològica, sociològica i política, i ben aviat amb el debat cooperatiu amb altres col·legues mestres que es van sumar a la iniciativa renovadora de l'Escola Moderna a través de les noves tècniques (didàctiques).

La renovació pedagògica del segle XX no era un acte aïllat, individual, sinó que esdevingué un moviment. No hi havia una direcció personalitzada sinó unes finalitats, un esperit comú i una activitat cooperativa que multiplicava l'esforç de tots i cadascú. Els interessos individuals, siguin de propietat intel·lectual, de prestigi acadèmic o econòmics, ho poden malmetre tot; en tenim massa exemples que no cal esmentar.

5. Possiblement, l'única entrada d'orientacions de l'escola activa a l'escola pública i laica francesa havia estat feta per Roger Cousinet, inspector d'ensenyament des de 1909. Era efectivament un entusiasta impulsor de la pedagogia activa amb propostes pròpies, com els càrrecs dels alumnes, el mètode lliure de treball en grups i les conegudes regletes de càlcul. Aquesta manera de procedir s'adaptava tan malament a la rígida escola pública francesa que Cousinet va ésser sancionat administrativament amb trasllat de destinació el 1924, acusat de dedicar-se més a la formació dels mestres que a fer inspeccions de control.

En Freinet hi ha una sòlida formació de nivell universitari per bé que va rebutjar ésser professor a la universitat, crític amb aquesta institució pel seu verbalisme i teoricisme. Els seus escrits pedagògics tenen total consistència i fonamentació però es presenten en un estil literari, planer i provocador alhora. Tot mestre, ni que tingui una limitada formació, pot entendre, comprendre i emprendre els principis i les propostes pedagògiques que amb total integració de teoria i pràctica presenta el mestre Freinet. Ho entenen els mestres que cerquen solucions o receptes i que les troben amb les explicacions necessàries per tal que no s'apliquin sense pensar; ho incorporen els mestres reflexius que exigeixen una coherència teòrica total en la seva acció i rebutgen pràctiques marginals, esnobistes, d'innovació per innovació.

4. UN COMPROMÍS ÈTIC I POLÍTIC QUE S'AFERMA AMB ELS ANYS I LES ADVERSITATS

Si algú pensa que la pedagogia és purament tècnica i instrumental, pràctiques pedagògiques per assolir els objectius educatius, trobarà sobrer aquest punt, de la mateixa manera que alguns poden pensar que l'educació és art, iniciació i acció amorosa que ha de respectar la llibertat natural de l'ésser. Integrar aquesta doble dimensió antinòmica és el repte i optem en cada cas per defensar la postura minoritària per garantir una pedagogia integral: filosòfica estètica i personalitzadora alhora que tècnica, normativa i socialitzadora. Freinet ja volia afrontar aquest repte quan, després de valorar els mètodes actius de la nova pedagogia enfront de la pedagogia tradicional, reclamava el valor de la concentració sensorial i mental com a activitat intel·ligent, «una permanent activitat de l'esperit que és com l'antídot de la passivitat tradicional». Com ens va de bé recordar això, avui que a la nostra escola identifiquem tants infants com a hiperactius!... Com pot ser d'una altra manera si la societat i el consum és un permanent estímul a l'activitat?... És un temps que l'escola, sense renunciar a la seva inefable experiència cooperativa, ha de promoure la concentració mental, la contemplació silent i el gaudi íntim del coneixement, de la bellesa i de la participació en la creació contínua a través de la cultura.

Entendrem més bé la pedagogia de Freinet si la considerem amb relació a uns fets biogràfics indiscutiblement rellevants. Élise Freinet, la seva muller, ha deixat constància en una obra, *Naissance d'une pédagogie populaire*, de les moltes dificultats que va trobar Célestin Freinet. La lesió pulmonar és una dificultat inicial que el jove mestre va convertir en oportunitat, una pedagogia que reduïa la lliçó magistral i incrementava el temps d'aprenentatge dels alumnes a través

de la seva personal activitat de treball. Era donar compliment a la divisa de Comenius a la *Didactica Magna*: «que els mestres ensenyin menys i que els alumnes aprenguin més».⁶

Des de l'inici de l'activitat de mestre el 1920, Freinet desenvolupa també una activitat cultural escrivint en revistes de caràcter humanista i activitat política com a mestre sindicat que impulsa la pedagogia popular per al progrés social. Però el que més ocuparà la seva atenció és l'estudi actualitzat per millorar la deficient formació de mestre rebuda a l'Escola Normal de Niça. En alguns dels seus escrits queda reflectit que és un seguidor de Pestalozzi i de Ferrière, que li havia conferit una orientació inicial en llegir la seva obra *l'École Active*. Va descobrir i estudiar atentament Decroly, els passos formals i els centres d'interès; Cousinet amb el treball lliure en grups; Montessori i la maduració de les capacitats de l'infant; Claparède i el desenvolupament psicològic evolutiu; Dewey i l'educació social i democràtica, entre d'altres. Va ser crític amb el didacticisme de l'escola activa i amb l'excés de culte a l'infant propi d'institucions privades atès que ell pensava en els infants de l'escola pública i la seva dimensió social. Va participar en els congressos promoguts per la Lliga Internacional per a la Nova Educació. Es va aproximar al marxisme i va viatjar amb un grup de mestres del sindicat a la jove URSS l'any 1925 per visitar-hi escoles. Posteriorment, s'incorporà al partit comunista.

El 1932 Freinet, mestre de l'escola pública de Saint Paul de Vence, és denunciat pels cacics locals conservadors que se senten amenaçats per una pedagogia del treball renovadora, que ha rebut la visita i el reconeixement d'un centenar de participants al congrés de la Lliga Internacional per a la Nova Educació.⁷ La inspecció d'ensenyament no analitza la denúncia avaluant l'efectiu funcionament de l'escola i, sotmesa a les pressions interessades, dóna una resposta burocràtica: Célestin i Élise són sancionats amb trasllat de destinació. L'afer té un ampli ressò i Freinet rep suport de mestres d'arreu de França però la sanció es manté. Célestin i Élise no estan disposats a acceptar la sanció i abandonen l'ensenyament públic i així renuncien a la condició de funcionari públic. Dos anys després es construeix una escola privada a Vence, prop de Saint Paul, a la mateixa comarca, amb suport personal i econòmic desinteressat de ciutadans que els confien els seus fills. Així, Freinet, pedagog renovador de l'escola pública ha

6. Sorpren que ja el 1632 Comenius, receptiu a les aportacions de l'empirisme, s'adonés que l'aprenentatge és un procés que ha de fer cadascú a partir de les seves capacitats, desenvolupant la percepció i activant el raonament a partir de recursos com representacions gràfiques.

7. En aquest congrés es van imposar els sectors progressistes de Wallon i Langevin coneixedors i admiradors de l'obra de Freinet, justament enfront de Ferrière, fundador i líder de la Lliga des de l'any 1921.

de seguir la seva acció en una escola privada, que serà l'escola popular on hi haurà una àmplia participació de pares.

El 1940, amb l'ocupació alemanya de França i el govern de Vichy, Freinet és sospitós per al nou règim i és detingut. Ell no defalleix i ho aprofita per escriure *L'éducation du travail* i *Essai de psychologie sensible*. Efectivament, Freinet no podia donar suport a un govern sotmès i sense renunciar a les seves conviccions pacifistes i universalistes, i quan la vigilància afluixa el 1944 col·labora amb el maquis i és un membre actiu de la resistència. Amb l'alliberament de la França ocupada el 1945 i l'accés al Ministeri d'Educació de Langevin i de Wallon sembla que Freinet, la pedagogia del treball i l'escola popular que impulsava havien de formar part de la reforma de l'ensenyament, però no va ser així. Freinet va seguir discretament a l'escola de Vence desenvolupant noves tècniques.

Les dificultats no acaben encara. El 1950 els intel·lectuals del partit comunista francès qualificaren de *reformistes* les tècniques pedagògiques de Freinet i l'acció de l'institut de l'Escola Moderna francesa que aplegava tants mestres. Freinet no va claudicar acceptant que les directrius polítiques s'imposessin a una pedagogia experimentada i contrastada amb l'experiència d'escoles i mestres diversos; no li va quedar altre remei que abandonar el partit comunista o suportar-ne l'expulsió.

Després d'això, Freinet dedicà els darrers anys de la seva acció professional a l'escola de Vence, a la producció de materials i publicacions de la Cooperativa de l'Ensenyament Laic de Canes i al suport a la difusió internacional dels moviments de l'Escola Moderna, que van anar arrelant, com el Moviment de Cooperació Educativa d'Itàlia o el Moviment per a l'Escola Moderna i la Impremta a Espanya.

5. LA INICIATIVA PEDAGÒGICA I LA QUALITAT DE L'EDUCACIÓ

Hem pogut veure que la pedagogia del mestre Freinet és pràctica, teòrica i compromesa. D'altra banda, hi ha una trajectòria històrica prou llarga i geogràficament prou extensa per mostrar-ne l'eficàcia encara que aquí hagi estat una presentació ràpida per recordar als que ja coneixíem Freinet que té alternatives a tantes coses que ens preocupen de l'ensenyament actual. És un deure donar a conèixer Freinet als qui els ha estat silenciats pels responsables de la seva formació; els animem a estudiar la seva experiència i les seves tècniques, en què trobaran aquella pedagogia sòlida que potser estaven trobant a faltar, ja que té una sorprenent actualitat. En les experiències conegudes està comprovat que els alumnes aprenen i assoleixen els objectius pedagògics si tenen capacitat personal.

Fins i tot, alumnes que no se'n sortien en escoles que cada hora canvien de matèria i imprimeixen un ritme activista, troben en el temps de pla de treball individual una adaptació a les seves necessitats i una progressiva seguretat personal.⁸ Però no acceptaríem solament una opció pedagògica per raó d'eficàcia, un criteri reduccionista. Cal valorar també la seva funcionalitat atès que desvetlla interès en els alumnes perquè els fa aprendre a partir d'allò que viuen. L'eficiència queda manifesta en la capacitat d'adaptar-se a diversos estils cognitius dels infants i joves atès que diversifica les formes de valoració (a la tradicional capacitat d'abstracció i verbalització s'hi sumen la resolució pràctica, la inventiva, l'organització de grups, la destresa en el bon maneig d'aparells, l'observació atenta, l'expressió simbòlica, la constància en un treball regular...). Finalment, no podem ignorar que és una sòlida aposta per formar ciutadans democràtics que acreditaran els seus drets amb l'acompliment dels seus deures, el primer d'aquests, el seu treball responsable i cooperatiu.

La impremta escolar va arribar molt aviat a Catalunya, l'any 1930, i alguns mestres d'escoles rurals de Lleida van iniciar-ne l'ús.⁹ L'any 1932 la *Revista de Pedagogia* de la Institució Lliure d'Ensenyament va publicar «La impremta en la escuela», escrit i il·lustrat amb esquemes i dibuixos per l'inspector d'Ensenyament Hermínio Almendros i devia tenir difusió per tot Espanya. Freinet va ésser convidat pel mateix Almendros a impartir un curs a l'Escola d'Estiu de Mestres de Barcelona l'any 1933. Al Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona (1935-1936), Almendros hi va impartir el curs Instruments de treball escolar: Els fitxers en l'escola actual.¹⁰ Indubtablement, aquesta forma organitzativa segueix les tècniques que Freinet aplicava per al treball individual dels continguts instruccionals (operatòria, problemes, ortografia, morfosintaxi) seqüenciats en fitxes que l'infant segueix i aprèn a còpia d'hores d'exercitació.

Però la pedagogia Freinet té avui la màxima actualitat quan nosaltres, després de més de quinze anys incorporant vídeo, ordinador i tants recursos de noves tecnologies de la informació, encara ens preguntem com les podem integrar a l'escola. Els esquemes horaris tradicionals de «cada hora, canvi d'activitat» multiplicats per una errònia concepció dels mestres especialistes ens han dut a una

8. Ens plau reconèixer aquest mèrit a l'Escola l'Horitzó de Barcelona, que segueix les tècniques Freinet des de fa trenta anys i manté aquest temps diari de Pla de Treball Individual per tal que cada alumne aprengui autònomament.

9. Va ésser Hermínio Almendros, inspector d'ensenyament de Lleida que en tenir coneixement de l'experiència que practicava el mestre Freinet s'hi va adreçar per carta i li va demanar que per ordinari li enviés una impremta escolar. Amb aquesta, l'inspector anava a escoles rurals i reunia alguns mestres per mostrar-los pràcticament l'ús de la impremta per a la lectura amb infants.

10. *Butlletí dels Mestres* (Barcelona), núm. 135 (1 novembre 1935), p. 266.

organització complexa però fragmentada i ineficaç, que, d'altra banda, és mentalment esgotadora per a mestres i dispersadora per a alumnes que als vuit anys tenen set mestres o més.

I malgrat això, la pedagogia Freinet no està de moda. Estan de moda temes com la qualitat de l'educació, l'educació emocional, l'atenció a la diversitat, les habilitats socials, les competències bàsiques..., i cadascú defensa el seu enfocament. Em permeto dir, acceptant que algú vulgui discutir-ho, que tot això i més, molt més i no fragmentàriament, està en la pedagogia integral de l'Escola Moderna. Ara bé, la pedagogia de l'Escola Moderna es fa a l'escola, s'acredita amb la pràctica i després es pot difondre parcialment en publicacions. Els mestres compromesos amb la pedagogia de l'Escola Moderna han de publicar, però no tenen temps de publicar tant com ho poden fer els que adopten un dels temes de moda. Si al nostre país la pedagogia Freinet era la més reconeguda durant els anys setanta, potser també impulsada per motivacions ideològiques, avui, després del descrèdit del comunisme per la pràctica d'aquest a l'URSS, sembla que faci vergonya fer esment d'un pedagog que va militar amb els comunistes durant vint anys.

Encara hi ha més consideracions que cal fer a partir de l'experiència i l'itinerari personal i professional de Freinet que breument hem ressenyat. Potser el mestre de la pedagogia del treball cooperatiu no té defensor perquè va ésser crític amb tots, alhora que va col·laborar amb tots. Repassem-ho. Va ésser crític amb la universitat mostrant un recel total enfront dels investigadors que es conformen amb investigacions parcials suficients per ocupar els seus llocs de professors o que parlen gràcies al treball constant i continuat dels altres. Va ésser crític amb l'Administració i directament amb la Inspecció d'Ensenyament, que no va fer la mediació adequada en un fals i interessat conflicte i encara va intentar impedir el funcionament d'una escola popular privada. Quan l'Administració va voler emprendre la reforma de l'ensenyament, es va limitar a fer-ho per via de llei i no va comptar amb aquells el treball dels quals coneixia en haver visitat l'escola. Freinet, tan compromès en política, no va sotmetre la pedagogia a directrius polítiques de partit i per això va perdre el suport dels grups polítics i sindicals en els quals havia militat.

Si tot això fos poc, la Cooperativa de l'Ensenyament Laic de Canes es va dissoldre el 1986. N'ignorem els motius i poden ésser simplement de viabilitat econòmica en un temps en què la societat de consum ofereix tota mena de materials que fan innecessària la producció generalitzada de materials propis. No és estrany que hi hagi pogut haver desavinences respecte als drets de propietat del patrimoni i els drets d'edició d'obres. Ara també se senten crítiques respecte a una posició dogmàtica en la seva etapa final però hi ha una trajectòria prou

llarga com per veure que va aprendre de tot i de tots i que va promoure un autèntic cooperativisme. D'altra banda, tampoc no s'ha d'esperar que un home esforçat i tenaç permeti que el treball d'una vida se'n vagi en orris deixant les regnes als que encara no s'han acreditat pel treball continuat i compromès. El resultat és que solament podem comptar amb el valor d'una pedagogia pràctica, teòrica i compromesa si ha calat en la nostra manera de fer professional i si estem disposats a afrontar una dedicació de treball intensa que, esperem que no sigui així, es pot veure entorpidida per tota mena d'interessos personals i a vegades inconfessables. Per decisió del ministre d'Educació Nacional, Lionel Jospin, el 1991, l'Escola Freient esdevé escola pública.

L'Administració educativa, les administracions educatives, tan preocupades per oferir als ciutadans una educació de qualitat haurien d'acceptar definitivament que fer una nova llei, una resolució més i contínues instruccions d'aplicació no són garantia de canvi efectiu als centres docents. Les lleis poden regular qüestions bàsiques de política de l'educació i han de ser mínimes. La pedagogia, la pedagogia integral, no s'estén per llei sinó per l'acció i reflexió dels professionals docents però aquests acaben inhibint-se quan el pes de la normativa legal és desmesurat. Hem arribat a tal punt d'embotament legislatiu que s'està deixant de fer pedagogia i s'atén els alumnes i les classes com es pot. El compliment de la normativa no garanteix el funcionament pedagògic i la participació és sempre important però esdevé inútil sense direcció pedagògica, sense que la institució escolar funcioni segons un sistema pedagògic integral on tot quadra i tot té una explicació coherent. Hom estarà d'acord que estem ben lluny d'aquesta situació.

Canviar l'actual situació comporta que els professionals docents emprenguin la iniciativa pedagògica com ho van fer tants mestres i professors entre els quals no dubtem que Freinet té un lloc preferent. L'Administració educativa no pot canviar l'actual situació de l'escola i l'ensenyament i cal que no l'agreugi més. Solament cal esperar que creï unes condicions favorables als professionals que emprenguin la iniciativa i això sí, avaluï els resultats d'acord amb les condicions de partida de cada institució escolar. El problema deu ser general als països del nostre entorn, motiu pel qual Juan-Carlos Tedesco, quan era director de l'Oficina Internacional d'Educació —la mateixa Oficina que el 1899 era dirigida per Ferrière per impulsar les escoles noves, avui organisme integrat a la UNESCO—, defensava impulsar les xarxes informals entre educadors que comparteixen els mateixos principis i convertir-la en una pràctica legítima i estimulada.¹¹ I deixava ben clar quin és el paper de l'Administració educativa: «En aquest

11. Juan-Carlos TEDESCO, *El nuevo pacto educativo*, Madrid, Anaya, 1995.

context, el paper de l'Estat —garantir els interessos generals i a llarg termini— consisteix a definir els objectius, avaluar els resultats i intervenir allà on els resultats no són satisfactoris.»

6. BIBLIOGRAFIA DE C. FREINET

Obres més rellevants i a l'abast de Célestin Freinet:

- *Oeuvres pédagogiques*. Toms 1 i 2. Éditions du Seuil, 1994.
- *Per l'escola del poble*. Vic: Eumo, 1990. (Textos Pedagògics; 23)
- *Técnicas Freinet de la Escuela Moderna*. Mèxic: Siglo XXI, 1969.
- *Los métodos naturales I: El aprendizaje de la lengua*. Barcelona: Fontanella, 1972.
- *Los métodos naturales II: El aprendizaje del dibujo*. Barcelona: Fontanella, 1972.
- *Los métodos naturales III: El aprendizaje de la escritura*. Barcelona: Fontanella, 1972.
- *Els plans de treball*. Barcelona: Laia, 1974.
- «Biblioteca de l'Escola Moderna». (Col·lecció d'obres monogràfiques editades per la desapareguda editorial Laia entre 1972 i 1974 que es poden trobar a les biblioteques de pedagogia.)